

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ**

**Підготовка педагогічних працівників
професійно-технічних навчальних закладів
до розроблення та застосування проектних технологій
професійного навчання: тренінг курс**

Навчально-методичний посібник

Київ – 2019

УДК: 337-051:37.091.313

П 33

Схвалено для використання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти (лист ІМЗО від 4 червня 2019 № 22.1/12-Г-310)

Рекомендовано до друку Вченою радою
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України
(протокол № 15 від 27 грудня 2018 р.)

Рецензенти:

Бахтіярова Халідахон Шамшитдинівна, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки Національного транспортного університету;

Кручек Вікторія Аркадіївна, доктор педагогічних наук, доцент, завідувач лабораторії дистанційного професійного навчання Інституту ПТО НАПН України;

Савчук Руслан Михайлович, заступник головного зварника ПрАТ "Житомирський завод огороджувальних конструкцій", член комісії з атестації зварників ручного та механічного зварювання.

Підготовка педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів до розроблення та застосування проектних технологій професійного навчання: тренінг курс : навч.-метод. посібник / [В. М. Аніщенко, О. В. Глущенко, Н. В. Кулалаєва, Г. М. Романова, М. М. Шимановський Глущенко Олена Вадимівна Кравець Світлана Григорівна Пащенко Тетяна Миколаївна Пятничук Тетяна Володимирівна Слатвінська Олена Анатоліївна] ; за заг. ред. Г. М. Романової. – Київ : ІПТО НАПН України, 2019. – 158 с.

У навчально-методичному посібнику запропоновано цикл тренінгів для педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів, що містять основні елементи організації проектного навчання учнів, а саме: планування, мотивацію, організацію проектного навчання, а також контроль та оцінювання його результатів. Включено тренінг з розвитку особистісних якостей педагога для управління навчальною проектною діяльністю учнів.

Навчально-методичний посібник призначений для педагогічних працівників, які запроваджують проектне навчання у професійно-технічних навчальних закладах.

УДК: 337-051:37.091.313

© Інститут професійно-технічної освіти НАПН України

ЗМІСТ

Вступ.....	4
РОЗДІЛ I. Планування проектного професійного навчання	6
РОЗДІЛ II. Мотивація до проектного професійного навчання	26
РОЗДІЛ III. Організація проектного професійного навчання	41
РОЗДІЛ IV. Контроль та оцінювання результатів проектного професійного навчання учнів ПТНЗ.....	54
РОЗДІЛ V. Розвиток особистісних якостей педагога для управління проектним професійним навчанням	88
Рекомендована література	130
Додатки.....	133

ВСТУП

Високі темпи розвитку сучасного виробництва обумовлюють необхідність своєчасної якісної підготовки майбутніх фахівців. У зв'язку з цим, виникає потреба в постійному пошуку педагогічних інновацій, цілісному впровадженні в професійну (професійно-технічну) освіту новітніх педагогічних технологій, зокрема проектних. Найважливішою перевагою цих технологій для професійної підготовки кваліфікованих робітників є їхня розвивальна функція – розвиток дослідницьких навичок учнів, здатності до самоосвіти, сприяння професійному розвитку, формування професійно важливих якостей. Доведено визначальний вплив таких технологій на формування в майбутніх фахівців гостро затребуваних на сучасному ринку праці м'яких навичок (soft-skills), серед яких: креативність, критичне мислення, емоційний інтелект, комунікативні здібності, здатність до взаємодії.

При цьому загострюється питання удосконалення системи педагогічної та післядипломної освіти педагогічних і науково-педагогічних працівників відповідно до умов соціально орієнтованої економіки та інтеграції України в європейське і світове освітнє співтовариство [1]. Зокрема йдеться про педагогів закладів професійної (професійно-технічної) освіти (термін «професійно-технічні навчальні заклади» замінено відповідно до Закону України «Про освіту» (вересень 2017 р.)).

Педагогічним працівникам постійно доводиться опановувати новий термінологічний апарат, втілювати перевірені часом дидактичні принципи на якісно новому рівні, задля чого вони періодично підвищують свою кваліфікацію. Цей процес передбачає професійний розвиток педагогів професійної школи шляхом поглиблення і розширення фахових знань, умінь і навичок у ході виконання різноманітних завдань. Відповідно до Порядку підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти [2] його метою є вдосконалення та розвиток професійно-педагогічної компетентності шляхом опанування сучасних освітніх технологій, методик загальної та професійної педагогіки, психології, а також ознайомлення із сучасним устаткуванням, обладнанням, технікою,

[1] Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/xеHEeH7>. – Назва з екрану.

[2] Наказ МОН України № 535 від 30.04.2014 р. Документ з0840-14, чинний, поточна редакція — Прийняття від 30.04.2014. – Офіційний вісник України офіційне видання від 08.08.2014. – 2014 р., № 61, стор. 101, стаття 1696, код акту 73349/2014. – Режим доступу: <https://cutt.ly/seHE053>. – Назва з екрану.

прогресивними методами організації праці, необхідними для здійснення якісної підготовки кваліфікованих робітників.

Здатність педагогів до розроблення і застосування у власній професійній діяльності проектних технологій потребує від них відповідної підготовки. Розв'язанню цієї проблеми і присвячено підготовлені та апробовані у закладах професійної (професійно-технічної) освіти співробітниками технологій професійного навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України програма (Додаток А) та відповідний тренінг-курс, а також навчально-методичний посібник «Підготовка педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів до розроблення та застосування проектних технологій професійного навчання: тренінг курс».

Навчально-методичний посібник складається з п'яти розділів. У першому розділі (підготовлено Г. М. Романовою) розглянуто особливості планування проектного навчання: визначення тематики проектів, визначення проектних цілей і завдань, планування проектної діяльності. Запропоновано тренінгові вправи щодо з'ясування суті й особливостей проектного навчання у професійній освіті; розроблення технологічної карти проекту; планування його реалізації із застосуванням конструктора; рефлексію за результатами.

У другому (підготовлено Г. М. Романовою, О. В. Глущенко) – розкрито основні методи і прийоми мотивування та стимулювання учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти до проектної діяльності. Наведено тренінгові завдання щодо діагностування мотивації до проектної діяльності; засвоєння правил, механізмів і методів мотивації; створення мотиваційного циклу проекту.

У третьому розділі (підготовлено Т. М. Пашенко, С. Г. Кравець) зазначено основні аспекти організації проектного професійного навчання. Подано тренінгові вправи на розвиток умінь: управляти навчальним проектуванням, будувати його алгоритм, розробляти та презентувати програми навчальних проектів.

У четвертому розділі (підготовлено Т. В. Пятничук, О. А. Слатвінською, М. М. Шимановським) наведено методики та прийоми контролю й оцінювання результатів проектного професійного навчання учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

У п'ятому (підготовлено В. М. Аніщенком, Н. В. Кулалаєвою) – зібрано тренінгові вправи, спрямовані на розвиток особистісних якостей педагога для управління проектним професійним навчанням учнів. Запропоновано тренінги: цілепокладання, організованості, емпатії, комунікативності, педагогічної рефлексії.

РОЗДІЛ І. ПЛАНУВАННЯ ПРОЕКТНОГО ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

*Ви обов'язково досягнете успіху,
допомагаючи іншим людям одержувати перемоги.*

Д. Максвел

Мета: в процесі тренінгу слухачі (педагогічні працівники) мають навчитися планувати проектне навчання учнів.

Конкретизовані навчальні цілі:

- *пізнавальна:* усвідомити суть планування проектного навчання;
- *практична:* навчитися застосовувати техніки планування проектного навчання;
- *мотиваційна:* посилити мотивацію до застосування проектних технологій у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників.

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

1. Проектні технології у професійній (професійно-технічній) освіті.
2. Визначення тематики проектів.
3. Постановка проектних цілей і завдань.
4. Планування проектної діяльності.

Проектні технології у професійній (професійно-технічній) освіті

Сьогодні проектні технології набувають широкого впровадження у професійній (професійно-технічній) освіті, оскільки активізують навчальну діяльність учнів, забезпечують баланс між теоретичними та прикладними знаннями, дослідницький, пошуковий характер освітнього процесу, формування ключових, загальнопрофесійних та професійних компетентностей, роблять результати навчання «відчутними», корисними. Водночас, не дивлячись на увагу педагогів закладів професійної (професійно-технічної) освіти (ЗП(ПТ)О) до проектної діяльності, у професійній (професійно-технічній) освіті застосування технологій проектного навчання ще не набуло системного характеру. Сьогодні перевага надається застосуванню окремих видів проектів, бракує міжпредметних проектів, у проектній діяльності недостатньо застосовуються можливості інформаційно-комунікаційних технологій.

У широкому розумінні універсальним критерієм якості розроблення та

застосування проектних технологій є покращення життя, що виявляється у створенні суспільно корисних продуктів діяльності. Сучасні викладачі, реалізуючи своє право на авторські підходи, власний вибір і проектування технологій навчання, мають усвідомлювати, що майбутнє за проектною педагогікою.

Проектне навчання повною мірою реалізує парадигму навчання в діяльності. Його розвиток пов'язаний з впровадженням методу проектів (комплексного методу), що передбачає інтеграцію знань з різних навчальних дисциплін навколо певної загальної проблеми. Метод проектів став практичним втіленням ідей педоцентризму, які в центр навчального процесу ставили інтереси учнів.

На початку минулого століття у США виник справжній проектний рух: школи майбутнього характеризувалися переважно як проектне навчання (У. Килпатрик, Дж. Дьюї). Паралельно інтерес до проектного навчання виник у Росії (С. Шацький), а у 20-х роках метод проектів було запроваджено у радянську школу.

Застосування методу проектів ґрунтувалося на думці, що в процесі виконання певних проектів учні зможуть найбільш зацікавлено та ефективно отримувати знання основ наук та навички їх практичного застосування. Предметні заняття вважалися застарілою формою навчання.

На підставі теоретичних ідей Дж. Дьюї його послідовниками були закладені засади проектної системи навчання, суть якої полягає в тому, що ті, хто навчаються, за допомогою викладача створюють корисні продукти діяльності. Таке навчання реалізує цілі випереджального розвитку автономності й активності.

Під проектною діяльністю розуміють цілеспрямовану діяльність зі створення навчального, освітнього, педагогічного, культурного, технічного або виробничого продукту. Такими продуктами можуть бути різні науково-дослідницькі розробки, творчі роботи, публікації, програмне забезпечення тощо.

Навчальна проектна діяльність – це спеціально організована діяльність учнів (студентів), спрямована на розв'язання навчального завдання (проблеми), що передбачає досягнення реального практичного результату (продукту).

Сьогодні проектні технології у професійній освіті забезпечують реалізацію ідей продуктивного навчання, за якого освітній процес має на виході індивідуальний досвід продуктивної діяльності. При цьому відбуваються формування і розвиток «компетентностей вищого рівня»: вміння проявляти ініціативу, брати на себе відповідальність, переконувати колег і аргументувати свою позицію, проявляти вольові зусилля при досягненні довгострокових цілей,

правильно ставитися до труднощів, проблем, незнання, працювати в команді, шукати і використовувати інформацію, публічно презентувати результати своєї роботи тощо. Не менш важливою ознакою проектного навчання є можливість виявляти свої цінності, апробувати індивідуальні стилі поведінки, взяти участь у дослідженнях.

Проектні технології орієнтують тих, хто навчається, на розроблення освітнього продукту. Учні (студенти), які проходять відповідну підготовку, створюють навчальні проекти, дотримуючись таких етапів.

1. Підготовка (визначення теми й цілей проекту).

2. Планування (визначення джерел, способів збирання й аналізу інформації, а також способів представлення результатів; встановлення критеріїв оцінювання результату та процесу).

3. Збирання інформації (спостереження, робота з літературою, анкетування, інтерв'ювання, експеримент тощо).

4. Аналіз інформації, формулювання висновків.

5. Представлення та оцінювання (усний чи письмовий звіт та оцінювання результатів і процесу дослідження за задалегідь встановленими критеріями).

Проектне навчання надає учням (студентам) можливість реальної діяльності, в якій він може не тільки проявити свою індивідуальність, а й збагатити її.

Охарактеризуємо застосування проектних технологій у професійній освіті згідно відомої класифікації за домінуючою діяльністю учнів. Результати досліджень свідчать про те, що найчастіше викладачі використовують інформаційні проекти. Зокрема, рейтинг проектних технологій за частотою їх розроблення і використання педагогами ЗП(ПТ)О є таким: 1 – інформаційні проекти; 2 – дослідницькі проекти; 3 – практико-орієнтовані проекти; 4 – творчі проекти; 5 – рольові проекти. Окрема оцінка стосувалася застосування інтернет-проектів (зокрема, веб-квестів, що за змістом можуть належати до різних видів), і вона виявилася найнижчою.

Отже, найчастіше під час професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників педагоги використовують інформаційні проекти, продуктом яких є навчальна інформація, що може мати різноманітне представлення (реферат, твір, есе, словник, мультимедійна презентація тощо). Також вони використовують дослідницькі проекти, що передбачає вивчення учнями тих чи інших явищ із застосуванням емпіричних методів (наприклад, анкетування, інтерв'ювання). Рідко під час професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників педагогічні працівники використовують інтернет-проекти, зокрема, веб-квести, що охоплюють виконання учнями проблемних завдань з елементами рольової гри.

Визначення тематики проектів

У сучасному освітньому просторі існує багато контекстів, що зумовлюють вибір цікавих тем для пошукової діяльності учнів (студентів). Часто такі теми знаходяться на міждисциплінарному перетині, виходять за межі суто навчального процесу, охоплюють культурологічні, історичні, виховні аспекти. Зазвичай тема навчального проекту пов'язана із змістом навчального матеріалу конкретних дисциплін, хоча не завжди збігається з темою заняття чи навчального модуля. Назва проекту має відображати його мету і зміст, бути лаконічною, привабливою, викликати позитивні асоціації, мотивувати до участі. Бажана кількість слів пов'язана з психологічними особливостями сприйняття: як відомо, людина легко сприймає і запам'ятовує 7 плюс-мінус 2 об'єкта, що стосується і слів. В цілому, всі назви проектів можна розподілити на дві групи: описові, що визначають вид діяльності учасників чи майбутній результат, і метафоричні, що утворюють яскраві образи і асоціації, пов'язані з проблематикою проекту. Поширеною є практика, коли перша частина назви проекту є метафоричною, а друга – описовою. Наприклад, «Бережись автомобіля (Дослідження рівня безпеки сучасного автомобіля)».

При виборі назви проекту можна використовувати різні прийоми, зокрема:

- зазначити очікуваний результат;
- вказати ступінь досягнення очікуваного результату;
- сформулювати тему у вигляді запитання;
- підкреслити важливість теми;
- зазначити частину змісту, на якій буде зроблений основний акцент;
- закликати до активної діяльності;
- акцентувати увагу на засобах розв'язання проблеми.

Наведемо приклади назв екологічних проектів учасників всеукраїнського конкурсу «Збережемо Землю для наступних поколінь», ініційованого Інститутом професійно-технічної освіти НАПН України.

Майбутні кваліфіковані робітники автотранспортного профілю в основному досліджували проблеми забруднення атмосферного повітря викидами автотранспорту, про що свідчать проекти: «Шляхи вирішення проблеми забруднення атмосферного повітря міста викидами автотранспорту», «Забруднення атмосферного повітря автомобільним транспортом в м. Бориспіль», «Екологічна оцінка забруднення атмосферного повітря району Житломасива (м. Конотоп Сумської області), «Дослідження стану забруднення атмосферного повітря вихлопними газами у м. Українка», «Шляхи зменшення шкідливих викидів автотранспорту у навколишнє середовище» та ін. Учні, які

здобувають будівельні професії, цікавили питання впливу будівельних матеріалів на здоров'я людини та утилізації і переробки будівельних відходів: «Проблема утилізації та переробки будівельних відходів», «Вторинне використання побутових і промислових відходів», «Вплив оздоблюваних будівельних матеріалів на здоров'я людини», «Вторинне використання будівельних відходів як спосіб зменшення шкідливого впливу на навколишнє середовище» та ін. Майбутні кваліфіковані робітники аграрного профілю цікавилися проблемами екологічного стану рідного краю, деградації ґрунтів, шляхами захисту довкілля: «Створення горіхоплідної плантації кедрових сосен площею 5,53 га», «Нітрати в житті людини», «Екопроцеси у професійній компетентності учнів-плодоовочівників», «Оживімо рідну річку», «Ерозія ґрунтів – екологічна небезпека Ржищівщини», «Дослідження та поліпшення стану ґрунту НЦПО м. Нікополя», «Екологічний стан м. Березані», «Еколого-біологічні особливості алей Згурівського дендропарку – зелених зон відпочинку», «Вплив мінеральних добрив, засобів захисту рослин, продуктів побутової хімії на навколишнє середовище» та ін.

Постановка проектних цілей і завдань

Постановка цілей проекту передбачає наявність двох їх видів: продуктивних та педагогічних. Продуктивні цілі передбачають створення (розроблення, оформлення, виготовлення, конструювання) проектного продукту, наявність чи відсутність якого легко перевірити. Педагогічні цілі відображають заплановані результати щодо сформованості компетентностей учнів, що охоплюють знання, уміння, навички, особистісні якості.

Основне правило постановки проектних цілей: формулювати цілі з позицій тих, хто навчається, починаючи з дієслів, застосовуючи конкретні, зрозумілі учням слова.

При постановці продуктивних цілей маємо відповіді на запитання: «Що саме необхідно зробити?», а при визначенні педагогічних – «Навчитися що робити?», «Які компетентності сформулювати?».

Ціль є прообразом, прототипом майбутнього продукту. Стрижнем проектної діяльності є створення корисних, суспільно значущих продуктів, серед яких можуть бути оформлені і презентовані результати дослідження, план, законопроект, макет, публікація, посібник, методичні рекомендації, сценарій заходу, бізнес-план, дизайнерське рішення оформлення навчального кабінету (майстерні, лабораторії, клубу, подвір'я закладу освіти), центр, студія, об'єднання учнів за певним напрямом діяльності, газета, відеофільм, сайт, штучний виріб тощо.

Технологічна постановка педагогічних цілей передбачає підвищену інструментальність. За такого підходу цілі формулюються через результати

навчання, що виражені у діях учнів, причому таких, які педагог чи будь-який інший експерт можуть надійно визначити.

Для визначення педагогічних цілей важливим для педагога-практика є застосування чіткої, впорядкованої класифікації цілей, оскільки це, по-перше, дає змогу сконцентрувати зусилля, визначаючи першочергові завдання, порядок та перспективи подальшої роботи, по-друге, досягти ясності й гласності у спільній роботі з учнями, надаючи педагогу можливість роз'яснити учням орієнтири в їхній спільній навчальній роботі, обговорити їх, зробити прозорими, по-третє, створити еталони оцінювання результатів навчання, причому це можна зробити разом з учнями.

У вітчизняній теорії та практиці відомим є підхід до визначення цілей за такою сферою досвіду особистості учня, як напрями освітньої діяльності, відповідно до якого визначають навчальні цілі (оволодіння знаннями, уміннями і навичками), розвивальні (вдосконалення розумових здібностей учнів, що вможливають пізнавальну діяльність – розвиток мислення, пам'яті, мови, уяви, творчих здібностей) та виховні (формування світогляду, наукових переконань, моралі й естетичної культури).

У формулюванні загальної мети проектів на практиці є конструктивні спроби поєднання продуктивних і педагогічних цілей. Проілюструємо цю думку прикладами визначення мети у проектах, запропонованих педагогічним колективом Навчально-наукового центру ПТО НАПН України. Так, метою проекту «Проблеми забруднення довкілля відходами пластмас (екологічний стан острова Жуків (район Корчувате, м. Київ)» (керівник – Т. Грицай, викладач хімії), є: провести заходи з очищення довкілля від пластмасових відходів; з'ясувати шкідливість виробів з пластмас; усвідомити власну значимість у збереженні чистоти довкілля та підвищити рівень екологічної освіти і культури населення. Мета проекту «Бережись автомобіля (Дослідження рівня безпеки сучасного автомобіля)» (керівники – А. Волошин, В. Настабурко, викладачі спецдисциплін): провести дослідження рівнів загрози сучасних автомобілів і рівнів їхньої безпеки, усвідомити власну значимість у збереженні свого життя та інших учасників дорожнього руху; підвищити рівень використання засобів безпеки на автомобілі у споживачів.

Інструменталізація проектних цілей здійснюється завдяки завданням, що є змістовою, методичною і організаційною конкретизацією цілей. Завдання формулюються як конкретні вимоги до розв'язання поставленої проблеми. Умовно їх можна поділити на основні, що визначають шляхи і засоби досягнення цілей, та додаткові, що дозволяють з'ясувати супутні обставини, чинники.

При визначенні кількості завдань знов-таки доцільно дотримуватися принципу не перебільшення «чарівного числа сім», а також взяти до уваги, що у вимогах до заявок на конкурси зазвичай рекомендують формулювати три-чотири задачі.

Основні правила постановки завдань є такими.

1. Запобігаючи зайвої деталізації, ставити загальні завдання, що реалізуються в конкретних заходах.
2. Завдання має інтегрувати діяльність учасників в певній сфері.
3. Завдання має розкладатися на конкретні дії, кількість яких має перебільшувати одну.

Планування проектної діяльності

Складність вивчення цього питання полягає в тому, що планування проектної діяльності є різнорівневим. Маємо охопити як весь процес в цілому, так і окремі його стадії, врахувати наявність складових індивідуального планування проекту викладачем, спільного планування педагога та учнів, планування командами учнів та окремими учнями своєї роботи. Досвід проектної діяльності у ЗП(ПТ)О свідчить про перевагу середнього рівня готовності учнів до неї, зокрема на початку навчання. Тому для успішної реалізації проектів потрібна відповідна підготовка учнів. З цією метою створюються спеціальні тренінгові програми і посібники [3]. Водночас стратегічне планування проекту залишається поки що прерогативою педагога, але навчання учнів плануванню проектної діяльності стає, як правило, невід'ємною складовою проекту.

За О. Безпалько, життєвий цикл проекту (проектний цикл) можна розділити на мікроцикли: аналіз ситуації; розроблення концепції проекту; планування проекту; його реалізація; корекція проекту по підсумкам моніторингу; оцінка результатів та підведення підсумків проекту [4].

Н. Самойленко визначає такі етапи керівництва і організації виконання учнями навчальних проектів: проектувальний, етап реалізації, аналітичний. На проектувальному етапі діяльність педагога полягає у визначенні цілей проекту, оцінюванні індивідуальних здібностей учнів, рівнів розвитку якостей особистості, сформованості знань і вмінь, визначенні тематики проекту, відборі

[3] Проектна діяльність учнів професійно-технічних навчальних закладів: тренінг курс. Навчальний посібник / В. М. Аніщенко, М. В. Артюшина, Т. М. Герлянд, Н. В. Кулалаєва, М. М. Шимановський та ін.; за заг. ред. Н. В. Кулалаєвої. – Київ : ПТОО НАПН України, 2018. – 228 с.

[4] Безпалько О. В. Соціальне проектування [Електроний ресурс]: Навч. посіб. / О. В. Безпалько, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Ін-т психології та соц. педагогіки. – К., 2010. – 127 с. – Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2615/1/O_Bezpalko_SP_IL_KUBG.pdf. - Назва з екрану.

змісту навчання під час проектної діяльності. Автор також включає до цього етапу вибір проекту та планування діяльності учнів. На етапі реалізації організується і здійснюється робота на поставлених завданнях, основною діяльністю педагога є консультування. На аналітичному етапі педагог організує презентацію, здійснює аналіз проектної діяльності, забезпечує якісне оцінювання отриманих результатів [5, с. 71–76].

Технологія виконання проекту (за П. Лузаном) складається з трьох стадій: «Запуск проекту», «Виконання», «Захист». На першій стадії реалізуються такі етапи: визначення теми й мети проекту, пошук ідей, проблем, проведення мозкового штурму; формулювання головної проблеми проекту, визначення цілей дослідження, бесіда, дискусія; формулювання підтем (проблем); планування роботи. Друга стадія передбачає етап організації виконання робіт, збору необхідних даних, відбору оптимальних варіантів вирішення проблем, консультування груп та етап формулювання понять, узагальнень, висновків, оформлення результатів проектування, дискусію. Етапами третьої стадії виконання проекту є його презентація (захист) та оцінювання (оцінювання кожного етапу, самооцінювання, визначення успіхів, невдач, перспектив подальшого проектування) [6, с. 100–102].

Кожна представлена стадія проектної діяльності вимагає застосування певних методів проектування (табл. 1.1), опанування деяких з них передбачено практичною частиною цієї теми.

Таблиця 1.1

Методи проектування

Етапи проекту	Методи проектування
Запуск	Дискусія, мозковий штурм, мозкова облога, інтелект (концепт) карта, колажування, «банк ідей», створення сінквейну, морфологічна скринька (конструктор), голосування...
Виконання	Аналогії, асоціації, неологія, інверсія, евристичне комбінування, моделювання, зміна формулювання задачі, антропотехніка, уточнюючі запитання, складання переліку недоліків, портфоліо (досьє)...
Захист	Презентація, демонстрація, імітаційно-рольова гра, ділова гра, конференція...

[5] Самойленко Н. Б. Основи професійної підготовки вчителів до використання методу проектів у педагогічній діяльності: навчально-методичний посібник / За ред. д. пед. н., проф. Г. О. Козлакової. – Севастополь: Рібест, 2008. – 168 с.

[6] Теорія і практика впровадження інноваційних технологій навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників: монографія / [Лузан П. Г., Манько В. М., Нестерова Л. В, Романова Г. М.]; за заг. ред. Г. М. Романової. – К. : ТОВ «НВП Поліграфсервіс», 2014. – 216 с.

Так, на етапі запуску важливо змотивувати учнів до проектної діяльності, стимулювати в них прояв креативності, чітко визначити мету, завдання і кінцеві результати проекту. Ефективним для генерації ідей та заохочення до творчості є, наприклад, метод інтелект карт (їх ще називають концепт або ментальними картами) [7, с. 29–39]. Завдяки візуалізації процесів мислення цей метод дозволяє здійснювати логічний пошук, систематизувати знання, встановлювати зв'язки і відношення між явищами. Приклад такої карти наведено на рис. 1.1.

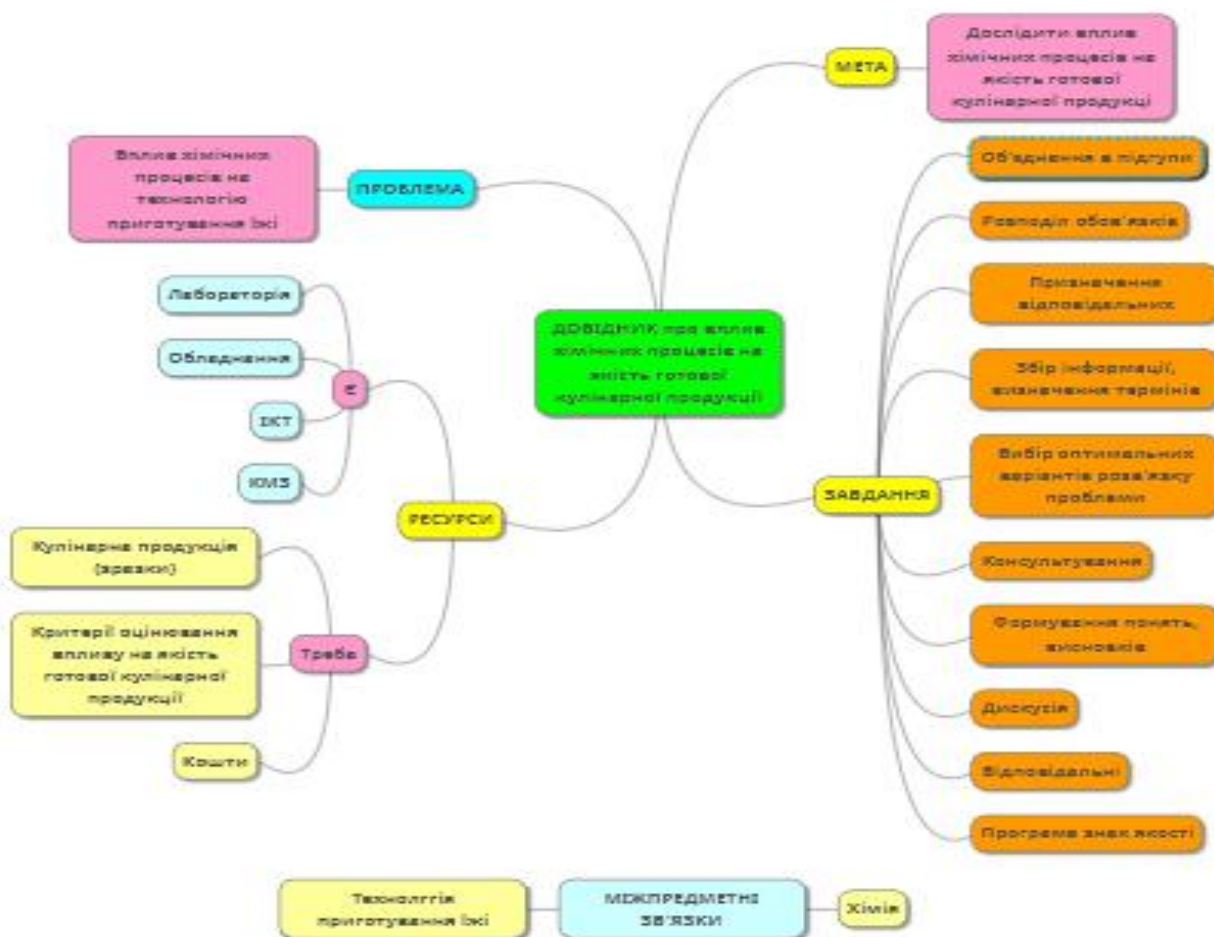

Рис. 1.1. Приклад карти проекту

Застосування конструктора дає можливість вивчити різноманітні варіанти розв'язання досліджуваної проблеми, а також спроектувати будь-який процес за етапами. Наведена вище табл. 1 може бути легко трансформована у конструктор або «морфологічну скриньку» (табл. 1.2), оскільки є двомірною: її вертикальна вісь втілює такі істотні властивості системи, як етапи проектної діяльності, а горизонтальна, за умов представлення методів як елементів в

[7] Гін А. О. Прийоми педагогічної техніки: Вільний вибір. Відкритість. Діяльність. Зворотний зв'язок. Ідеальність: посібник для вчителів. – 2-ге вид. – доп. – Луганськ, СПД Резников В. С., 2007. – 100 с.

окремих клітинах таблиці, відображатиме ідеї та можливі їх комбінації щодо реалізації етапів.

Таблиця 1.2

Шаблон конструктора

Етапи	Основні дії									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
А.										
Б.										
В.										
Г.										
Д.										
Е.										
Ж.										

На етапі виконання проекту доцільним є застосування евристичних методів, що забезпечують розвиток творчого мислення, креативності, інноваційності учнів. Наприклад, метод асоціацій можна застосувати для виявлення ключових ознак досліджуваного явища. Можливим є створення асоціативного рядка, коли кожний учасник пропонує свою асоціацію до базового поняття. Також можна створити асоціативне коло, коли кожний наступний член обговорення дає свою асоціацію до асоціації попереднього учасника. Подальший аналіз дозволяє виявити нові сторони і зв'язки того, що досліджується, знайти нестандартні рішення щодо вивчення проблеми.

Захист проектів передбачає застосування таких методів, які забезпечують якісне і унаочнене представлення отриманих результатів. Сучасні захисти проектів передбачають інтерактивний формат: в ході заходу результати не просто презентуються, а й активно обговорюються, здійснюється їх експертне оцінювання, відбувається дискусія, слухачі залучаються до інсценізацій, розв'язання творчих завдань, визначення ефектів та перспектив проекту.

Ефективність застосування означених методів можна суттєво підвищити завдяки використанню ІКТ. Зокрема, в електронному форматі створюються інтелект карти, колажі, конструктори. Швидкий зворотний зв'язок забезпечує застосування сервісу *plickers*. Ефективним інструментом застосування усіх

методів проектування є онлайн дошка (інтерактивна хмарна дошка), яка дає можливість здійснювати спільну проектну діяльність.

Отже, узагальнено життєвий цикл проекту можна представити в такому перебігу: планування – реалізація – презентація і моніторинг якості.

На етапі планування важливо конкретизувати дії учасників щодо досягнення поставлених цілей і завдань. З цією метою розробляють календарний план виконання проекту (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Форма календарного плану проекту

Завдання	Відповідальні	Строки
...

Фахівці з проектного менеджменту радять на етапі планування здійснювати опис проекту, що містить короткий виклад обсягом 2–3 сторінки друкованого тексту проектної ідеї, етапів, методів і форм діяльності, основних заходів, результатів, механізмів зворотного зв'язку. Структуровано всю необхідну інформацію можна представити в формі методичного паспорту проекту, приклад якої наведено нижче (рис. 1.2).

Підтвердженням ефективності планування проекту поряд з отриманими результатами може слугувати проектна папка (портфоліо), що містить повну інформацію про проект від початку до його завершення. В її наповненні беруть участь всі виконавці. Якісне портфоліо проекту дозволяє чітко організувати роботу учасників, визначити особистісний внесок і досягнення кожного, об'єктивно оцінювати хід виконання проекту, а також надати необхідну інформацію для подальших проектів. Структура портфоліо може бути різноманітною та, як правило, до неї входить методичний паспорт проекту, записи всіх ідей, гіпотез рішень (зокрема, в формі карти проекту), вся інформація за темою проекту (діагностувальні методики, анкети, бланки відповідей тощо), результати досліджень (аналітичні матеріали, графіки, діаграми, таблиці), звіти про проведені дискусії, «мозкові штурми», наради проектних команд, ескізи, креслення, матеріали до презентації та ін. У сучасних умовах проектної діяльності все більшої популярності набувають електронні портфоліо.

МЕТОДИЧНИЙ ПАСПОРТ ПРОЕКТУ

Тема проекту:

*Найменування закладу
професійно-технічної освіти*

*Прізвище, ім'я, по-батькові
керівника проекту
(педагогічного працівника),
посада*

*Курс, група, майбутня
професія учасників проекту*

№ з/п	Основні засади діяльності	Короткий зміст основних засад діяльності	
1	Загальні положення		
2	Актуальність		
3	Значущість	соціальна	
		практична	
4.	Навчальні предмети, що інтегруються в проекті		
5	Мета проекту		
6	Завдання проекту	—	
7	Учасники проекту		
8	Строки виконання проекту		
9	Етапи реалізації проекту		
10	Форма продукту проектної діяльності		
11	Публікації та доповіді щодо проекту (якщо є)		

Рис. 1.2. Форма методичного паспорту проекту

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Таблиця 1.4

План тренінгу

Етап	Тривалість, хв.
1. Вступ до теми. Суть і особливості проектного навчання у професійній освіті	20
2. Міні-лекція – презентація «Планування проектного навчання»	30
3. Розроблення карти проекту	45
4. Планування реалізації проекту із застосуванням конструктора	45
5. Рефлексія щодо результатів тренінгу	20
РАЗОМ - 160 хв., 4. акад. год.	

Етап 1. Вступ до теми. Суть і особливості проектного навчання у професійній освіті

Мета: усвідомити тему, цілі і зміст заняття, з'ясувати базові поняття, налаштуватися на активну командну роботу під час проведення тренінгу.

Хід виконання:

Привітання слухачів, знайомство, оголошення теми, мети, плану заняття.

Заповнення слухачами експрес-анкети «Самооцінка готовності до планування проектної діяльності», частина «до тренінгу».

Завдання 1. Вправи на активізацію творчої уяви «Робота з цитатами».

Необхідні матеріали: дошка, маркери, роздатковий матеріал з переліком завдань.

Вправа 1. Пояснити цитату – епіграф до тренінгу Д. Максвела «Ви обов'язково досягнете успіху, допомагаючи іншим людям одержувати перемоги».

Пропоновані варіанти обговорюються учасниками під керівництвом тренера в контексті місії проектного навчання як реального шляху формування в учнів компетентностей XXI століття: креативності, критичного мислення, здатностей до прийняття рішень, взаємодії, ефективної комунікації.

Вправа 2. Слухачам пропонується продовжити вислів, вставляючи одне дієслово до кожної строки:

«Посередній учитель _____,

гарний учитель _____,

чудовий учитель _____,
видатний учитель _____».

Під керівництвом тренера варіанти відповідей слухачів записуються на дошці, а потім порівнюються з оригіналом («Посередній учитель викладає, гарний вчитель пояснює, чудовий учитель показує, видатний учитель надихає»). Підводячи підсумки виконання завдання, тренер наголошує, що у практиці викладання усі пропущені дієслова є доречними, усе залежить від професійного рівня їх реалізації, творчості викладача, яка втілюється у конкретних навчальних технологіях. Також ці дієслова демонструють певні рівні засвоєння знань учнями (студентами), які викладач має забезпечувати, зокрема запам'ятовування, осмислення, застосування та створення. У цьому контексті важливо зацентувати увагу на ролі проектного навчання для реалізації продуктивного і творчого рівнів засвоєння.

Завдання 2. Вправи на усвідомлення понять.

Необхідні матеріали: дошка, маркери, роздатковий матеріал з переліком завдань, розрізані малюнки.

Вправа 1. Слухачам пропонується встановити відповідність між наведеними нижче визначеннями понять та поняттями «прогнозування», «конструювання», «моделювання», «проектування», «планування».

А. Ідеалізоване уявлення майбутньої діяльності – _____.

Б. Здатність до розроблення певної конструкції об'єкта або системи, яка потім матеріалізується у плануванні діяльності викладача відповідно до заданих цілей і завдань – _____.

В. Дослідження певних явищ, процесів чи систем шляхом побудови і вивчення їх моделей-замісників, аналогів досліджуваного об'єкта – _____.

Г. Здатність до наукового передбачення, спеціальне дослідження перспектив певного явища шляхом співвідношення цілей з реальними, конкретними умовами і способами їх досягнення у минулому та зараз – _____.

Д. Здатність намічати, окреслювати план дій, конструювати, планувати, та здійснювати задум, намір – _____.

Завдання може виконуватись як індивідуально, так і шляхом спільного обговорення у групі. У першому випадку виконання завдання триває довше, оскільки потребує обговорення індивідуальних відповідей.

Інформація для тренера:

Поняття: А – планування, Б – конструювання, В – моделювання, Г – прогнозування, Д – проектування.

Вправа 2. Створити командами сінквейн з поняттям «проект».

Кожний слухач отримує частину малюнка і має якнайшвидше знайти у групі людей з іншими частинами малюнка. Так утворюються команди для подальшої роботи. Команда, яка зібралася першою, оголошується найорганізованішою. Команди отримують завдання протягом 5 хвилин створити сінквейн.

Сінквейн – п'ятирядкова віршована форма, що виникла в США в ХХ столітті під впливом японської поезії. Текст сінквейну ґрунтується на змістовій та синтаксичній заданості кожного рядка.

I рядок – тема сінквейну – вміщує одне слово (зазвичай іменник чи займенник), яке позначає об'єкт/предмет мовлення. II рядок – два слова (зазвичай прикметники чи дієприкметники), які описують ознаки і/чи властивості обраного предмета/об'єкта. III рядок утворено трьома дієсловами чи дієприкметниками, які характеризують дії предмета/об'єкта. IV рядок – фраза из чотирьох слів, яка виражає особисте ставлення автора сінквейну до описуваного предмета/об'єкта. V рядок – слово-резюме, що характеризує сутність предмета/об'єкта.

Вправа вдало ілюструє поняття «проектна технологія», як міні-проект вона пропонує створення оригінальних поетичних продуктів, аналіз яких дозволяє виявити особливості та функції проектів, а розгляд підготовки сінквейнів у командах демонструє в згорнутому форматі процес реалізації проекту.

Завдання 3. Актуалізація позитивного досвіду проектування.

Слухачам треба навести приклади успішного проектування діяльності з літератури, кіно, власного досвіду.

Запитання для обговорення:

- Як Ви розумієте поняття «навчальне проектування», «проектна технологія»?
- Чи відчуваєте Ви у себе потребу у розробленні і застосуванні проектних технологій?
- Що заважає, а що допомагає викладачу здійснювати проектну діяльність?

Етап 2. Міні-лекція – презентація «Планування проектного навчання»

Мета: осмислити суть і складові процесу планування проектного навчання.

Хід виконання:

- Слухачам пропонується прослухати міні-лекцію з використанням слайдів та відеосюжетів, в якій розкриваються питання, наведені у теоретичній частині (крім тих, аспектів, які вже були розглянуті на етапі 1).

- Після завершення відбувається обговорення основних аспектів планування проектного навчання.

Необхідні матеріали: мульти-медійна презентація, комп'ютерне обладнання, роздруковані приклади карт та конструкторів проектів.

Запитання для обговорення:

- Як органічно поєднати продуктивні і проектні цілі при плануванні проекту?
- Як методи проектування доцільно застосувати для запуску проекту?
- Як забезпечити ефективне планування проектної діяльності разом з учнями?

Етап 3. Розроблення карти проекту

Мета: створити карти майбутніх проектів для учнів закладів професійної освіти

Хід виконання:

Завдання 4. Навчальна гра «Конкурс проектних ідей».

Необхідні матеріали: дошка, маркери, приклади карт проектів, бланки для створення карт. Завдання може виконуватися як в електронному, так і в звичайному форматі. У першому випадку застосовуються сервіси ментальних карт [5].

1. Команди обирають тему майбутнього міждисциплінарного проекту (мають бути задіяні спецдисципліни), відповідно до якої будуть розробляти карту.

2. Кожна команда розробляє карту проекту.

*В ході розроблення обирається **проблема**, яку треба вирішити, та **назва** проекту; описується **мета** проекту і **результат** (який продукт розроблятиметься); конкретизуються **завдання** (конкретні кроки та види робіт); розподіляються **функції** у команді. Поряд з кожним завданням записується **ім'я відповідального і термін здійснення**; виявляються наявні і відсутні у команди **ресурси**.*

3. Команди презентують свої карти.

4. Команди пропонують критерії оцінювання програм.

5. Кожна команда оцінює карти інших команд за 5-бальною шкалою.

6. Під керівництвом викладача-тренера учасники аналізують карти проектів, визначають переможців.

Запитання для обговорення:

- Наскільки ефективним розроблення проектів у командах?
- Які проекти інших команд найбільш сподобалися?
- Якщо об'єднати результати роботи усіх команд, який загальногруповий продукт діяльності можна отримати? (наприклад, навчальний посібник, тренінг-курс, вибіркова дисципліна для учнів).

Етап 4. Планування проектної діяльності

Мета: створити план проекту та оформити його паспорт.

Хід виконання:

Завдання 5. Робота в малих групах: створення конструктора проекту.

Необхідні матеріали: дошка, маркери, приклади конструкторів, бланк для створення конструктора.

1. Шляхом загальногрупового висування ідей та їх подальшого обговорення визначаються основні кроки розроблення проекту, заповнюється ліва колонка бланків конструктора. За основу береться послідовність реалізації проекту.

2. Команди заповнюють функціональні блоки необхідними заходами відповідно до визначених кроків, оформлюють конструктор проекту.

3. Команди пропонують свої варіанти та відбувається обмін досвідом щодо особливостей реалізації окремих кроків проектної діяльності.

Запитання для обговорення:

- У чому полягають переваги і недоліки конструкторів як інструментів планування?
- Чи може конструктор виконати функції календарного плану проекту?
- Як ще можна застосувати конструктор в проектній діяльності?

Завдання 6. Робота в малих групах: «Оформлення методичного паспорта проекту».

Необхідні матеріали: дошка, маркери, приклади паспортів, бланк для оформлення паспорта проекту.

1. Кожна команда заповнює свій методичний паспорт проекту.

2. Команди презентують свої варіанти.

3. Здійснюється аналіз методичних паспортів щодо якості їх змісту та оформлення.

Етап 5. Рефлексія щодо результатів тренінгу

Мета: проаналізувати результати тренінгу.

Хід виконання:

Завдання 6. Моделювання напрямів формування готовності до планування проектної діяльності.

Необхідні матеріали: бланки анкет «Самооцінювання готовності до планування проектної діяльності», роздатковий матеріал з переліком завдань.

1. Слухачі заповнюють експрес-анкету «Самооцінювання готовності до планування проектної діяльності», частина «після тренінгу».

Експрес-анкета «Самооцінювання готовності до планування проектної діяльності»

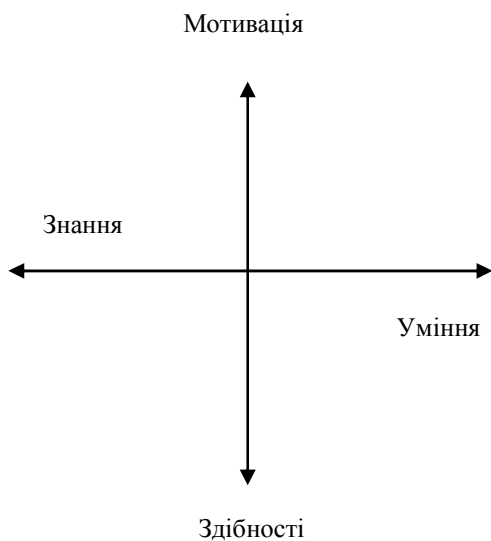
Оцініть від 0 (не виражено) до 10 балів (максимально виражено) власну готовність до проектної діяльності до та після тренінгу (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

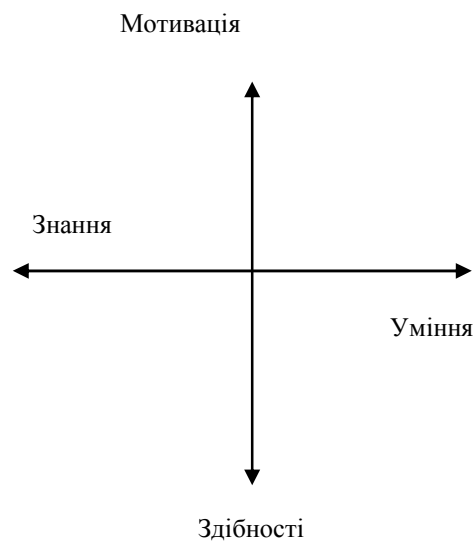
Самооцінювання готовності до планування проектної діяльності

Аспекти розроблення і реалізації проектної діяльності	Знання (як це робити)		Уміння це робити		Мотивація		Здібності	
	До	Після	До	Після	До	Після	До	Після
Формулювати тему								
Ставити цілі								
Визначати завдання								
Обирати і застосовувати методи проектування								
Розробляти карту проекту								
Визначати кроки діяльності та відповідні заходи								
Оформлювати паспорт проекту								
Середні бали								

2. Отримані середні бали слухачі переносять на осі координат і з'єднують.

До тренінгу

Після тренінгу

3. Під керівництвом тренера відбувається аналіз діаграм. Про готовність до планування проектної діяльності свідчить симетричність схеми, її висота і ширина.

Запитання для обговорення:

- Чи відрізняються у Вас схеми «до» і «після»? У чому полягають відмінності?
- У яких напрямках треба розвивати свою готовність?
- Які рекомендації після проходження тренінгу Ви б надали викладачам з планування проектної діяльності учнів? (заохочуються відповіді якомога більшої кількості слухачів, рекомендації записуються на дошці).

ПІДСУМКИ, ВИСНОВКИ ДО ТЕМИ

Запропонований тренінг дає можливість викладачам узагальнити методичні напрацювання зі свого досвіду, ознайомитись з процедурою планування проектної діяльності, обмінятись думками з колегами. Усі представлені завдання можуть виконуватися в електронному форматі за наявності технічного обладнання, Це не обов'язково мають бути стаціонарні комп'ютери, а й гаджети. За наявності Інтернету, можна надавати додаткові завдання щодо пошуку уточнюючої інформації, наприклад, щодо суті методів проектування. Якщо тренер бачить, що окремим командам важко впоратись з певним завданням, він може запропонувати загальногруповий мозковий штурм.

Тренінг спрямований на формування готовності викладачів до планування проектної діяльності як її складової до розроблення і застосування проектних технологій взагалі. Він реалізує такі її компоненти, як цільовий, мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, контрольно-регуляційний, рефлексивний. Навчання відбувається через проектну діяльність, що передбачає розвиток активної відповідальної позиції викладачів за результати педагогічної діяльності та створення педагогічних проектів.

РОЗДІЛ II. МОТИВАЦІЯ ДО ПРОЕКТНОГО ПРОФЕСІЙНОГО НАЧАННЯ

Для навчання необхідне вивільнення енергії і мотивація.

Х. Еблі

Мета: навчитися мотивувати учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти до проектної діяльності, застосовуючи ефективні методи та прийоми мотивації.

Конкретизовані навчальні цілі:

- *пізнавальна:* усвідомити суть і особливості мотивації до проектного навчання;
- *практична:* навчитися застосовувати методи і прийоми мотивації;
- *мотиваційна:* розвинути прагнення щодо заохочення учнів до проектної діяльності.

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

1. Мотивація до проектного навчання учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

2. Методи і прийоми мотивування та стимулювання учнів до проектної діяльності.

Мотивація до проектного навчання учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти

Основою успішного проектного навчання є мотивація педагогів і учнів. З позицій менеджменту мотивацію розглядають як процес спонукання себе та інших до діяльності з метою досягнення особистих цілей або цілей організації. Стосовно спонукання себе кажуть про внутрішню мотивацію, а щодо впливу на інших – про зовнішню. Поняття «мотивація» розглядається також як мотиваційна сфера особистості – система внутрішніх чинників, що обумовлюють поведінку й діяльність людини та підтримують її активність на необхідному рівні.

Мотив (від лат. *movere* – рухатись) – це внутрішній потяг людини до діяльності, особисті причини, що спонукають людину до дій, вчинків, те, заради чого діяльність відбувається.

Кожна діяльність зумовлює певні мотиви, які можуть називатись і класифікуватись по-різному. У навчанні також виділяють певну сукупність мотивів та пропонують їх класифікації. За видами виділяють соціальні і

пізнавальні мотиви, що у свою чергу поділяють за рівнями (К. Маркова, М. Алексєєва):

- *широкi соціалiнi мотиви* (борг, відповідальність, розуміння соціальної значущості навчання);
- *вузькi соціалiнi (або позиційні) мотиви* – прагнення підвищити свій соціальний статус, зайняти певну посаду у майбутньому, отримати визнання оточуючих, отримати гідну винагороду за свою працю);
- *мотиви соціального співробітництва* – орієнтація на різні способи взаємодії з оточуючими, затвердження своєї ролі і позиції у групі;
- *широкi пізнавальні мотиви* – орієнтація на ерудицію, задоволення від самого процесу навчання та його результатів;
- *навчально-пізнавальні мотиви* – орієнтація на способи добування знань, засвоєння конкретних навчальних предметів;
- *мотиви самоосвіти* – орієнтація на здобуття додаткових знань.

До цих мотивів можна додати ще особистісні мотиви, до яких входять мотиви саморозвитку, самоствердження, ідентифікації з іншою людиною, влади, досягнення та інші.

У практиці навчання ці мотиви поєднуються у групи за спрямованістю і змістом: соціальні (соціально-ціннісні); пізнавальні; професійно-ціннісні; естетичні; комунікаційні; статусно-позиційні; традиційно-історичні; утилітарно-практичні (меркантильні). В якості мотивів діяльності можуть також виступати потреби, бажання, інтереси, цілі, наміри та інші спонукальні чинники.

Про наявність мотивації до якої-небудь діяльності свідчить прагнення до її здійснення.

Можна виділити такі *види мотиваційного впливу*, як прямий та непрямий. *Прямий* – це чітке, зрозуміле повідомлення про необхідність засвоєння навчального матеріалу. *Непрямий* вплив являє собою натяк на необхідність певних дій, коли учні самі доходять такого висновку, або створення специфічних умов автоматичного включення тих, хто навчається, до виконання навчальних завдань.

Отже, ефективні впливи на мотивацію учнів до проектного навчання ґрунтуються на таких правилах:

- для переконливого впливу на учнів застосовуйте слова, які викликають позитивні асоціації;
- впливаючи на сферу несвідомого учнів, використовуйте яскраві образи, метафори;
- підкреслюйте корисність того, що вивчається;
- залучайте учнів до співробітництва, підключайте їх власний досвід;

- займайте позицію консультанта, помічника.

Відповідно, існують техніки прямого та непрямого мотиваційного впливу. Так, технікою прямого впливу є переконування, що впливає на логіку людини, її свідомість. Але є дієві механізми, які дозволяють впливати не несвідому сферу особистості, обминаючи свідомість. Психолого-педагогічні дослідження довели, що пряме втручання у внутрішній світ учня іноді викликає гострі конфлікти і може виявитись педагогічно недієвим. Зокрема, у підлітковому віці значно підвищується критичність свідомості і всі раціональні аргументи педагогів та батьків стосовно того, що треба гарно вчитися, бути відповідальним та дисциплінованим, як правило ігноруються. Запобігти критичності можна застосовуючи такі техніки, як зараження та навіювання. Зараження діє на емоційний стан людини, при цьому її воля є пригніченою. Людина поводиться несвідомо, під впливом інших або певного контексту.

Навіювання діє на основі емоцій, але воля при цьому не завжди пригнічується, людина залишається у свідомому стані. Ця техніка розрахована на некритичне сприйняття інформації. Навіювання відіграє значну роль у педагогічному процесі, оскільки навчання та виховання в цілому вимагають тонких та тривалих засобів впливу.

У контексті проектного навчання крім розглянутих технік мотивації доречно виділити також залучення до творчості, що характеризується нестандартністю мислення й діяльності, в результаті чого народжується нове корисне рішення чи продукт діяльності, що виходить за межі загальноприйнятих стандартів. Творчість у проектному навчанні є основою взаємомотивації, ефективної взаємодії та співробітництва між учасниками. Для ефективної проектної діяльності дуже важливо, щоб вона була захоплюючою, сприяла прояву креативності учасників.

Методи і прийоми мотивації учнів до проектної діяльності

Процес мотивації, як і процес навчання взагалі, є циклічним. Поняття цикл (від грецьк. *kuklos* – коло) в основному своєму значенні розкривається як сукупність явищ, процесів, що складають кругообіг протягом відомого часу. Під циклом навчання слід розуміти всю сукупність дій викладача та учнів, що забезпечують засвоєння учнями певного фрагменту змісту освіти із заданими показниками, тобто досягнення поставленої мети. Це може бути і окреме навчальне заняття, і вивчення теми чи тематичного блоку, і вивчення навчального предмету в цілому. У сучасній педагогіці визначаються не тільки когнітивні (пізнавальні) навчальні цілі, але й афективні, пов'язані з позитивним ставленням учнів до навчання та їх задоволенням від цього процесу. Відповідно, для забезпечення поставлених цілей, має реалізовуватись мотиваційний цикл.

Такий цикл утворюється системою усіх заходів щодо управління мотиваційними процесами. Повноцінний мотиваційний цикл складається з наступних етапів: вступно-мотиваційного (викликання похідної мотивації), підтримуючого (підтримка та підсилення мотивів, що виникли), завершального (забезпечення мотивації на подальше вивчення навчального матеріалу). Отже, мотивація має здійснюватись на всіх етапах проектної діяльності.

Успіх будь-якої справи завжди залежить від того, як вона розпочинається. Це безпосередньо стосується і мотивування учнів до проектного навчання: на початку дуже важливо «захопити» аудиторію, викликати інтерес. Для цього доцільні такі методи, як комунікативна атака, доведення та переконування, сугестія (навіювання).

Комунікативна атака – це метод швидкого включення, мобілізації, зацікавлення аудиторії у процесі навчання, дія якого ґрунтується на активізації емоційної сфери учня – викликання його подиву, захоплення через використання ефекту новизни, несподіваності. Комунікативна атака може здійснюватись на будь-якому етапі мотиваційного циклу в навчанні, але найефективнішою вона є на вступно-мотиваційному етапі (на початку вивчення дисципліни, теми, заняття). Найбільшого ефекту цей метод досягає серед емоційних, допитливих слухачів, з переважанням мимовільної уваги (жінки, діти), а від викладача потребуються творчі здібності і артистизм. Прийомами комунікативної атаки є:

- ефектна цитата;
- незвичайна дія;
- розповідь казки, анекдоту, притчі;
- цікаве запитання;
- парадокс;
- особисте зацікавлення (щось близько пов'язане з інтересами учнів, питання до аудиторії);
- приклад, опис ситуації з власного життя викладача;
- театралізація.

Доведення та переконування – активізація вольових зусиль учнів через пояснення їм необхідності навчального матеріалу для життєдіяльності. Застосування цього методу вимагає розвитку високого рівня свідомості учнів, їх логічного мислення, розвиненої сили волі, довільності уваги. Немає сенсу доводити щось людині, яка байдужа до свого майбутнього, постійно відволікається від логіки міркувань викладача. Цей метод особливо продуктивний у дорослій аудиторії, при появі сумнівів слухачів стосовно якогось питання, висунення критичних зауважень. Від викладача він потребує впевненості поведінки, логічності й доведеності його міркувань, володіння

відповідними прийомами:

- посилення на негативні наслідки незнання, позитивні наслідки знання;
- використання індукції (від конкретних прикладів до загального ствердження про необхідність) та дедукції (навпаки);
- посилення на несуперечливі факти та відомості;
- посилення на авторитети та авторитетні джерела в даній галузі;
- використання аналогій та порівнянь;
- підкреслення актуальності та практичності (дієвість, актуальність знань із теми у житті, можливість на практиці перевірити свої знання, легке впровадження; засіб вирішення особистих проблем; складова професійності, компонент ділової кар'єри);
- виявлення суперечностей у критичних зауваженнях аудиторії;
- прийом «так, але...» (прийняття думки аудиторії з наступним повертанням до думки викладача);
- прийом «бумеранга» – відповідь запитанням на запитання, аргументом на аргумент.

Сугестія (навіювання) – опосередковане формування думки про необхідність навчання через апеляцію до підсвідомості учнів. Важливо, щоб учні не усвідомлювали того впливу, що здійснюється. Тому викладач має стежити за невимушеністю своєї поведінки, динамізмом впливу на аудиторію. Навіювання досягається за рахунок таких прийомів:

- періодичне повторення однієї і тієї ж думки;
- висування вимог до бажаної емоційної реакції слухачів (думаю, що ви погодитеся зі мною, що...);
- інтонаційне підкреслення важливих моментів виступу;
- автоматичне включення до певної роботи, динамічність викладу матеріалу, коли не дається часу на обмірковування їх необхідності.

На етапі підтримуючого мотивування має здійснюватись підтримка зацікавленості та активності тих, хто навчається, через постановку конкретних завдань. Це можливо, зокрема, завдяки таким методам, як долання перешкод та делегування.

Метод долання перешкод – обумовлює активізацію розумової діяльності учнів через створення спеціальних умов виконання завдань. Потребує достатньої свідомості й зрілості учнів, їх здатності до подолання утруднень. Прийоми застосування цього методу:

- завдання на вирішення певних навчальних задач, ситуацій, виконання тестів, на які неможливо відповісти без вивчення матеріалів теми;
- стимулювання часом (обмеженість у часі, чи нагорода за

швидкість);

- удавана недовіра до слухачів (підкреслюється складність завдання та низька ймовірність його виконання).

Метод делегування – залучення учнів до будь-якого етапу управління процесом навчання. Потребує свідомості, відповідальності та зрілості учнів, їх здатності до самоорганізації, вдалого керівництва з боку викладача. Прийомами реалізації даного методу є :

- особистісно-довірливе звертання до аудиторії;
- договір з аудиторією;
- звертання за радою до аудиторії;
- формування почуття «ми»;
- гра, конкурс, змагання;
- спільне планування навчання (відбір змісту, форм та методів навчання, контролю);
- взаємоперевірка;
- взаєморецензування;
- взаємовикладання («метод змінних пар»);
- індивідуальний вибір завдань;
- самоперевірка;
- мікровикладання (індивідуальне та в підгрупах);
- організаційно-мотиваційна гра;
- участь учнів у створенні навчально-методичної літератури, підручників, методичних посібників.

На завершальному етапі мотиваційного циклу важливо забезпечити мотиваційну готовність учнів до подальшого навчання. Для цього доречно застосовувати метод закріплення позитивного враження.

Метод закріплення позитивного враження – спосіб мотивації і стимулювання подальшої самостійної роботи учнів, підтримки їх позитивного враження від заняття, теми, дисципліни, викладача. Найчастіше застосовується на завершальному етапі мотиваційного циклу, але може бути ефективним на етапах початкової та підтримуючої мотивації. Можливі прийоми:

- узагальнення основних думок, підбиття підсумків, резюме;
- заклик до дії («запрошення» до подальшого вивчення теми);
- комплімент слухачам, подяка;
- створення гумористичних ситуацій (це особливо потрібно, якщо слухачі помітно стомилися);
- ефектна цитата (примушує замислитись про її зміст);
- нагнітання та кульмінація – розрядження (на кінець залишається найважливіше);

- установлення зв'язку з попередніми та наступними темами (включається асоціативне запам'ятовування);
- «навчальне коло» – повторення початку заняття, але на більш глибокому рівні (наприклад, те ж питання, але слухачі самі знаходять відповідь);
- «ефект Шахеризади» чи відстрочення закінчення (почати цікаву розповідь, пов'язану з темою заняття, і пообіцяти її завершити на наступному занятті).

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Таблиця 2.1

План тренінгу

Етап	Тривалість, хв.
1. Вступ до теми. Мотивація як функція управління проектним навчанням	15
2. Міні-лекція – презентація «Мотивація до проектного навчання»	30
3. Діагностування мотивації до проектної діяльності	20
4. Правила, механізми і методи мотивації	30
5. Мотиваційний цикл проекту	40
5. Рефлексія щодо результатів тренінгу	15
РАЗОМ - 160 хв., 4. акад. год.	

Етап 1. Вступ до теми. Мотивація як функція управління проектним навчанням

Мета: усвідомити тему, цілі і зміст заняття, з'ясувати базові поняття, налаштуватися на активну командну роботу під час проведення тренінгу.

Необхідні матеріали: дошка, маркери, роздатковий матеріал.

Хід виконання:

Привітання слухачів, знайомство, оголошення теми, мети, плану заняття.

Завдання 1. Вправи на активізацію творчої уяви «Робота з цитатами».

Вправа 1. Пояснити цитату – епіграф до тренінгу Х. Ебллі «Для навчання необхідні вивільнення енергії і мотивація».

Пропоновані варіанти обговорюються учасниками під керівництвом тренера в контексті створення умов для ефективної мотивації учнів до проектного навчання.

Вправа 2. Учасникам пропонують об'єднатися в команди та проаналізувати разом одну з цитат відомих людей.

Одна з умов розвитку таланту - це свобода неслухняності (П. Капіца).

Хто щадить дитину, той губить людину (М. Твен).

Трагедія нашого виховання полягає в тому, що воно тільки виправляє помилки, треба заохочувати гідності і тоді бурхлива поросль їх заглушить бур'яни недоліків (В. Сухомлинський).

Діти повинні робити, що хочуть, а хотіти вони повинні те, що хоче педагог (Ж. Ж. Руссо).

Вся історія педагогічної думки відзначена боротьбою двох ідей – ідеї про те, що навчання – це розвиток, що йде з середини, що воно ґрунтується на природних здібностях, і ідеї про те, що навчання – це формування, що йде ззовні і представляє собою процес подолання природних нахилів і заміщення їх надбаними під зовнішнім тиском навичками (Дж. Дьюї).

Залежно від кількості команд викладач-тренер допомагає обрати вислів, можна застосувати прийом жеребкування, коли представник від кожної команди витягує свій афоризм.

Запитання для обговорення:

Чи погоджуєтеся ви з цією думкою?

Які аргументи свідчать на її користь чи навпаки?

Завдання 2. Актуалізація уявлень про мотивацію учнів до проектної діяльності.

Вправа 1. Учасники мають запропонувати декілька асоціацій до поняття «мотивація». В команді визначають ключову асоціацію – ту, яка зустрічається у більшості учасників, представляють її перед усією групою.

Запитання для обговорення:

Які асоціації виявилися ключовими?

З якими аспектами мотивації вони пов'язані?

Вправа 2. Учасникам в командах пропонують намалювати символи мотивації учнів до проектної діяльності та презентувати малюнки перед групою.

Аналіз малюнків спрямований на виявлення представлених видів мотиваційного впливу (прямого чи непрямого).

Етап 2. Міні-лекція – презентація «Мотивація до проектного навчання»

Мета: осмислити суть, і особливості мотивації учнів до проектного навчання.

Необхідні матеріали: мульти-медійна презентація, комп'ютерне забезпечення.

Хід виконання:

Слухачам пропонується прослухати міні-лекцію з використанням слайдів та відеосюжетів, в якій розкриваються основні питання, наведені у теоретичній частині.

Після завершення відбувається обговорення основних аспектів мотивації до проектного навчання.

Запитання для обговорення:

Чи для всіх учнів участь в проектах є мотивуючим фактором?

Як мають співвідноситися мотиви і стимули у проектному навчанні?

На які мотиви учнів доцільно спиратися в проектній діяльності?

Як створити систему мотивації учнів до проектного навчання?

Етап 3. Діагностування мотивації до проектної діяльності

Мета: навчитися діагностувати мотивацію суб'єктів проектної діяльності.

Необхідні матеріали: дошка, маркери, роздатковий матеріал.

Хід виконання:

Завдання 3. Визначення власної мотивації до проектної діяльності за формулою Б. Додонова.

Визначте мотивацію до проектного навчання за формулою Б. Додонова.

Для виявлення співвідношення різних мотивів у збудженні складних видів діяльності може бути корисною схема, запропонована Б. Додоновим. Він виділив такі групи мотивів:

1) *задоволення від самого процесу діяльності – П;*

2) *прагнення до отримання результату діяльності (продукту, знань і т.п). – Р;*

3) *прагнення до винагороди діяльності (оцінки, плати, підвищення у посаді, отримання диплому) – В;*

4) *запобігання санкцій (покарання), які б погрожували у випадку ухилення від діяльності або її неякісного виконання (Д).*

Кожен із цих мотивів вносить різний внесок у загальну мотивацію діяльності: як позитивний, так і негативний. Позначивши кількісну міру такого внеску за допомогою умовних індексів, можна отримати формулу мотивації конкретної діяльності, де вплив кожного чинника може варіюватись від -3 до $+3$ (-3 – чинник, що не тільки не мотивує, але й викликає помітне незадоволення; 0 – чинник, до якого людина байдужа; $+3$ – чинник, що значно мотивує).

Наприклад, формула П2Р3В1Д-2, означає, що процес діяльності надає людині помітне задоволення (П2), результати проекту мають велике значення (Р3), її мотивує і винагорода за працю (В1), але зовсім не мотивує загроза покарання я (Д-2).

У групі анонімно збирають інформацію про показники сформованості визначених груп мотивів, розраховують середні показники та аналізують групову формулу мотивації до проектної діяльності.

Завдання 4. Аналіз значення емоцій як індикаторів мотивації.

Заповніть табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Вплив поведінки викладачів на позитивні емоції учнів

Поведінка викладача (що робить...)	Позитивні емоції учнів
	Зацікавленість
	Радість
	Натхнення
	Переживання успіху

Наведіть приклади відповідностей між емоціями учнів і поведінкою викладача та, навпаки, емоціями викладача та поведінкою учнів. Поясніть, як педагог може створити позитивну емоційну атмосферу проектної діяльності.

Завдання 5. Визначення можливостей спостереження як методу діагностування мотивації учнів до проектної діяльності.

Вирішіть в командах проблемну задачу. Поясніть, чому спостереження є ефективним методом мотиваційної діагностики. Проведіть самоспостереження: прийміть спочатку позу, яка свідчить про незацікавленість до навчання, а потім змініть її на протилежну. Проаналізуйте, як змінювалися ваші відчуття. Чи можна за допомогою пози активізувати навчальну діяльність учнів?

Проблемна задача

Навіть недосвідчений педагог помічає зміни зацікавленості тих, хто навчається. Професор О. Дусавицький порівняв типові «портрети» зацікавленого та незацікавленого учнів. «... Подивіться, як працює дитина, коли їй цікаво. Задоволення буквально написано на її обличчі. Виблискують очі, рухи легкі, вільні швидкі. Та і як може бути інакше – адже вона зараз розкута, розкріпачена у своїх бажаннях. Вона робить свою справу, цікаву і важливу їй самій. Робить успішно! Позитивна емоція як тінь супроводжує інтерес, вона точний сигнал про те, що діяльність є нам приємною, надає задоволення.

... Думка працює ясно, чітко, звідкілясь приходять рішення, які інакше як красивими не назвеш, настільки точно вони відповідають характеру завдання. Воно захоплює її цілком, усю її особистість, відключає від решти світу: до всього іншого вона у цей момент глуха і сліпа. І тому так важко буває відволікти дитину для виконання інших, можливо, цікавіших та важливіших справ.

... А ось дитина, якій нецікаво. Як вона нудиться над книгою, яку треба прочитати, чи завданням, яке потрібно обов'язково виконати. Її тіло напружене, вона то крутиться, то тривожно озирється у різні боки, якби шукає звідкілясь порятунку від немилої духовної чи іншої поживи. Чи застигає,

занурена у себе, як у сон, з якого її може вивести тільки різкий окрик чи зауваження».

Зробіть висновок про значення спостереження для визначення чинників мотивації та її прояву та обґрунтуйте свою думку (результат роботи команди).

Завдання 6. Дослідження ознак прояву авторитарної та демократичної парадигм освіти на формування мотивації запобігання невдач чи мотивації досягнення успіху.

Мета: визначити та усвідомити вплив авторитарної та демократичної парадигм на мотивацію власної діяльності.

Заповніть табл. 2.3.

Таблиця 2.3

**Формування мотивації запобігання невдач
чи мотивації досягнення успіху**

Я повинен це зробити, тому що...	Якщо я не зроблю це, то...	Краще я це зроблю, ніж...	Я хочу це зробити, щоб...

Проаналізуйте, які формулювання сприяють формуванню мотивації запобігання невдачі, а які – мотивації досягнення успіху. Поясніть, який варіант мотивування ви найчастіше використовуєте і який ви вважаєте найбільш оптимальним, які парадигми реалізують ці варіанти.

Зіставте висловлювання: «Покарання виховує раба» (К. Маркс), «Відсутність покарання виховує хулігана» (А. Макаренко) та проаналізуйте, як вони співвідносяться з авторитарною та демократичною парадигмами освіти.

Зробіть висновки про ефективність авторитарного і демократичного підходів на хід і результати проектного навчання учнів.

Етап 4. Правила, техніки і методи мотивації

Мета: навчитися застосовувати правила, техніки і методи мотивації учнів у проектному навчанні.

Необхідні матеріали: дошка, маркери, роздатковий матеріал.

Хід виконання:

Завдання 7. Визначення правил мотивації.

Інструкція із виконання. Виконайте наведені нижче вправи. Після виконання кожної вправи у командах визначте закономірність мотиваційного впливу та сформулюйте відповідне правило мотивації.

Вправа 1. «Словник переконливих і заборонених слів у навчанні». Складіть перелік переконливих слів і перелік заборонених слів у навчанні.

Порівняйте перелік переконливих слів у навчанні з аналогічним переліком для бізнесу, складеним Р. Морган.

Список переконливих слів та словосполучень Ребекки Морган

Активність. Аромат. Бадьорість. Веління часу. Смак. Захват (восторг). Чудовий. Виразний. Гармонійний. Глибокий. Геніальний. Дім. Духовний. Єдиний у своєму роді. Чудовий. Здоров'я. Якість. Краса. «Крутий». Ласий. Особистість. Любов. Модний. Молодість. Надійний. Справжній. Натуральний. Незамінний. Недорогий. Науковий. Ввічливий. Величезний. Оригінальний. Комунікабельний. Прогрес. Першокласний. Популярний. Предмет гордості. Престиж. Привабливий. Розумний. Рекомендує. Радість. Розвага. Розкішний. Сяючий. Сміливий. Сучасний. Стиль. Спортивний. Самостійність. Впевненість. Захоплення. Успішний. Чистий. Цінність. Шикарний. Ексклюзивний. Економія часу. Економічний. Ефектний. Елегантний.

Вправа 2. «Метафора». Придумайте яскравий образ до теми нашого тренінгу.

Вправа 3. «Картина майбутнього». Придумайте картину майбутнього до нашого тренінгу – модель використання отриманих знань, умінь, навичок.

Вправа 4. «Включення в дію». Визначте, чому продавці пропонують поміряти одяг, підкреслюючи, що це нічого не коштує. Наведіть приклади включення учнів до активної діяльності.

Вправа 5. «Ситуація успіху». Пригадайте ситуацію із життя, коли Ви відчували абсолютний успіх. Заплющіть очі та уявіть цю ситуацію якомога точніше, в усіх деталях та відчуттях. Помістіть цю ситуацію переживання абсолютного успіху з минулого в найближче майбутнє. Які виникли відчуття при виконанні даної вправи? Якими Ви побачили своїх учнів? Як вони реагували на Ваш стан? Визначте зв'язок між мотивацією викладача і учнями.

Завдання 8. Визначення технік мотивації.

Кожна команда має встановити, які техніки мотивації представлені у наведених прикладах. Команди фіксують свої відповіді на окремих аркушах та надають викладачу-тренеру, який визначає переможців на основі правильності відповідей та швидкості виконання завдання. Відповіді обговорюються, робляться відповідні усні і письмові висновки.

1. Сміх за кадром в телевізійних шоу, фільмах, серіалах.

2. Студент пише батьку:

«Любий тато, у мене все добре. Навчаюся я успішно. Але мені не легко з цим навчанням, ні про що інше зовсім думати не можу. Будь-ласка, пиши частіше, для мене важливе кожне твоє слово. Твій син.»

Відповідь батька:

«Синку, дякую за приємні новини. Ніколи так ще не радів з приводу твого сумлінного ставлення до навчання. Напередодні сесії завжди важко. Якби не виникали різні перешкоди, цілеспрямовані люди їх долають та йдуть вперед. Пиши, я завжди надам корисні поради. Тато.»

3. У ході передвиборчої кампанії навіть виборці з нейтральним настроєм дуже часто починають відчувати гнів і обурення з приводу існуючої влади.

4. Якщо хтось з дітей у дитячому садку починає плакати, як разом з нею починає ридати вся група.

5. Під час спектаклю глядачі переживають ті ж самі емоції, що й діючі особи п'єси.

6. На початку лекції професор запитує «Корисним чи шкідливим є тертя?». Багато хто, не замислюючись, відповідає: «Звичайно, шкідливе!» . «Але, якщо б не було тертя, ми не могли б ходити по землі...» Надалі лектор продовжує вголос розмірковувати над проблемою, наводить різні точки зору, демонструє можливі шляхи і способи вирішення.

7. На початку тренінгу з планування проектного навчання викладач-тренер пропонує слухачам в командах вигадати синквейн, що має починатися зі слова «проект».

Завдання 9. Наведення прикладів реалізації методів мотивації.

Кожна команда має підготувати і продемонструвати 3 приклади реалізації методів та відповідних прийомів мотивації навчання. Інші команди мають визначити, які саме методи та прийоми представлено.

Етап 5. Мотиваційний цикл проекту

Мета: навчитися розробляти та реалізовувати мотиваційний цикл проектного навчання.

Необхідні матеріали: дошка, маркери, роздатковий матеріал.

Хід виконання

Завдання 10. Навчальна гра «Найкращі мотиватори до проектної діяльності».

Призначенням гри є закріплення теоретичних знань та формування практичних вмінь щодо мотивації учнів до проектного навчання. Особливої уваги потребує етап аналізу результатів, на якому визначаються ефективні способи мотивації, стимулювання та активізації проектної діяльності.

Хід гри

1. Команди отримують завдання розробити мотиваційний цикл до запропонованих на попередньому тренінгу тем проектів (вступна, підтримуюча, завершальна мотивація відповідно до стадій проекту: «Запуск», «Виконання», «Захист»).

2. Команди по черзі представляють розроблені мотиваційні цикли в форматі творчого продукту (вірш, казка, притча, відеосюжет, інсценування тощо).

Кожна команда оцінює презентації інших команд, обираючи ту, в проекті якої вони насамперед взяли б участь (максимальна кількість балів).

Оцінювання результатів гри здійснюється викладачем-тренером та командами (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Розподіл балів

Критерії	Бали
Представленість в мотиваційному циклі всіх стадій проекту	від 0 до 3
Дотримання правил мотивації	від 0 до 3
Різноманітність методів та прийомів мотивації навчання	від 0 до 3
Застосування технік прямого та непрямого впливу на аудиторію під час презентації	від 0 до 3
Оригінальність творчого продукту (форми представлення мотиваційного циклу)	від 0 до 3

Кінцевий результат визначається таким чином:

- 1) кожна команда виставляє оцінки та розраховує середній бал для інших команд;
- 2) розраховується загальний середній бал оцінок для кожної команди;
- 3) розраховується середній бал між загальною оцінкою учнів та оцінкою викладача-тренера.

Етап 6. Рефлексія щодо результатів тренінгу

Мета: проаналізувати результати тренінгу.

Хід виконання:

Завдання 11. Групова формула мотивації до проектного навчання.

Слухачам пропонується назвати дієслова, що характеризують мотивацію учнів до проектного навчання. З них кожна команда обирає одне, яке входить до складу формули. Здійснюється загальний аналіз результатів тренінгу.

Питання для обговорення: